

Wat aan de Nederlandse bevolking onthouden werd, ging dus naar twee bestemmingen toe: naar het Duitse garnizoen in Nederland en naar de consumenten in Duitsland. Hoeveel was dat? Onze gegevens zijn niet volledig en slaan ook niet steeds op dezelfde perioden; een en ander maakt het moeilijk, nauwkeurig te berekenen wat voor de Nederlandse bevolking overbleef.¹

Wij beginnen dan met er op te wijzen dat in de jaren '40 t.e.m. '43 in totaal ruim 150 000 stuks levend vee, waaronder 67 000 melkkoeien, naar Duitsland geëxporteerd werden, samen met, in '41, bijna 170 000 varkens. De inkrimping van de veestapel was dus voor 12% gevolg van het feit dat het vee naar Duitsland verdween; bij de melkvee- en de varkensstapel was dat voor 22% het geval. Het werd door de boeren als roof gevoeld. In Wolvega deed zich in '41 een geval voor waarbij een boer 'z'n hele boerenbedrijf door de notaris liet verkopen omdat hij er niets voor voelde, de Moffen ook maar een pond vlees te leveren.²

Uit wat wij eerder aan gegevens vermeldden, bleek al dat de veehouderij (en dus de vetvoorziening) een veel zwakkere stee vormde in de voedselproductie dan de land- en tuinbouw. Desondanks vonden ook uit de lopende productie op de veehouderijsector omvangrijke leveranties aan Duitsland en de *Wehrmacht* plaats. Van 1 juni '40 tot 1 juni '44 is in ons land (afgezien van de clandestiene slachtingen) vermoedelijk ca. 780 000 ton vlees geproduceerd; daarvan is meer dan 100 000 ton naar Duitsland uitgevoerd en is een totaalgewicht van de orde van grootte van 50 000 ton aan de *Wehrmacht* geleverd; de export naar Duitsland was in de eerste drie bezettingsjaren aanzienlijk groter dan in het vierde. Van de 'officiële' vleesproductie is in

¹ Een overzicht van de export van agrarische producten naar Duitsland, ingedeeld naar de perioden 15 mei '40-1 september '41, 1 september '41-1 september '43 en 1 september '43-1 september '44 vindt men in het memorandum van S. L. Louwes: 'Mijn beleid tijdens de Duitse bezetting van Nederland' (1945), p. 9. (Doc I-1080, a-2). De leveranties aan de *Wehrmacht* zijn hier dus niet in opgesomd. Gegevens over de export naar Duitsland en de leveranties aan de *Wehrmacht* tezamen, zulks in de periode 1 juni '40-1 mei '42, bevinden zich in een overzicht van de *Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft* (FiWi, HA EuL, D 10/8). Voor de periode 1 augustus '43 tot 1 juli '44 is een Duits overzicht van dezelfde *Hauptabteilung* bewaardgebleven hetwelk de cijfers voor de export naar Duitsland en de leveranties aan de *Wehrmacht* gescheiden vermeldt (CDI, 16.0280-86). Louwes heeft na de oorlog een tabel opgesteld, ook al weer voor de export naar Duitsland en de leveranties aan de *Wehrmacht* samen (afgedrukt in *Onderdrukking en Verzet*, dl. II, p. 616), maar deze sluit voor aardappelen tevens de export naar andere landen in. Al deze opgaven bevatten onderlinge afwijkingen, soms kleine, soms grote.

² A. Goede in *Het Grote Gebod, Gedenkboek van het verzet in LO en LKP* (1951), dl. I, p. 21.